

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Логвиненко Тетяни Олександрівни на дисертацію
**Сікори Яна «Теоретичні і практичні основи підготовки тренерів праці
до підтримуваної зайнятості в Польщі»**,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертації та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Дисертаційне дослідження присвячено важливим теоретичним питанням сучасної освіти дорослих – подоланню маргіналізації та соціальної ізоляції людей з особливими потребами, зокрема з легкими інтелектуальними порушеннями. Ця проблема є ключовою у впровадженні політики соціальної справедливості, що забезпечує суспільну інклюзію осіб з особливими потребами у суспільне й виробниче середовище, дозволяє залучати визначену категорію осіб до суспільного життя, усталеної соціальної життєдіяльності, забезпечуючи комплексну реабілітацію для досягнення можливого рівня їхньої самостійності.

Здійснення такої політики вимагає вдосконалення професійної підготовки фахівців, які забезпечують адаптацію людей з особливими потребами до сучасних ринкових умов, – тренерів праці для підтримуваної зайнятості.

Існуюча необхідність теоретичного обґрунтування проблеми підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості осіб з інтелектуальними порушеннями в Республіці Польща, а також у розробленні інструментарію щодо удосконалення компетентностей цих фахівців з метою забезпечення адаптації людей з особливими потребами до сучасних умов зумовлюють потребу в здійсненні такого дослідження.

З огляду на вищезазначене *актуальність теми дисертаційної роботи* Яна Сікори «Теоретичні і практичні основи підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості в Польщі», що подана до захисту *не викликає сумнівів*.

Доцільно відзначити, що тему дисертації затверджено на засіданні Загальнопольського методологічного семінару в Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської у Варшаві 22 березня 2019 р.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій Яна Сікори дають підстави для висновку про наукову достовірність, обґрунтованість і повноту представлених результатів.

У концепції дослідження обґрунтовано його основну концептуальну ідею, яка ґрунтується на положенні щодо удосконалення підготовки тренерів праці до підтримувальної зайнятості осіб з інтелектуальними порушеннями, формування і розвитку у них професійних компетентностей з метою вирішення проблем організації виробничого середовища і його адаптації до потреб бенефіціарів. Науковий пошук здійснювався на основі міждисциплінарного, системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, інклюзивного та комунікативного підходів. У процесі вирішення дослідницьких завдань використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів науково-педагогічного пізнання (аналіз документації, пряме, наукове спостереження, фокус-інтерв'ю, експертна оцінка). Експериментальна база дослідження заслуговує на особливу увагу. Вона охоплює 35 спеціально відібраних підприємств, на яких були працевлаштовані особи з легкими порушеннями інтелектуального розвитку.

Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення дослідницьких завдань. Висновки і рекомендації, які представлені у дисертації характеризуються повнотою і логічністю викладу, належним рівнем обґрунтованості й достовірності.

Наукова новизна та найбільш суттєві наукові результати дослідження полягають у тому, що:

- *вперше обґрунтовано* теоретичні засади підготовки тренерів праці для підтримуваної зайнятості осіб з легким порушеннями інтелектуального розвитку; *узагальнено* сутнісні характеристики поняття праця людини в контексті антропології, педагогіки праці та професійної педагогіки; *здійснено* цілісний аналіз проблеми підтримуваної зайнятості як сфери діяльності тренера праці; *визначено* основні функції тренера праці, зумовлених його професійною діяльністю щодо підтримуваної зайнятості осіб з порушеннями інтелектуального розвитку; *схарактеризовано* компетентності тренера праці, пов'язані з професійною діяльністю щодо забезпечення підтримуваної зайнятості осіб з легкими інтелектуальними порушеннями; *обґрунтовано й структуровано* зміст професійно-педагогічної підготовки тренерів праці до потреб осіб з легкими інтелектуальними порушеннями; *здійснено* фокус-дослідження проблеми працевлаштування осіб з інтелектуальними порушеннями та виявлення умов організації виробничого середовища на підприємствах;

- *уточнено* дидактичні положення щодо організації освітнього процесу і практичної підготовки тренерів праці для підтримуваної зайнятості;

- подальшого розвитку набули положення щодо теорії і методики підготовки тренерів праці для підтримуваної зайнятості, уточнення змісту основних дефініцій (підтримувана зайнятість, маргіналізація, суспільне виключення, легкі інтелектуальні порушення), а також знання про зарубіжний досвід професійної підготовки праці тренерів для підтримуваної зайнятості;

- поглиблено знання з педагогіки праці й порівняльної професійної педагогіки на основі випереджувального підходу до професійної підготовки тренерів праці в умовах неформальної освіти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробленні інструментарію для підтримки тренера праці у процесі формування виробничого середовища, інструкцій та контрольних списків, а також комунікативної моделі взаємодії роботодавців, тренерів, осіб з інтелектуальними порушеннями на підприємстві у відповідному виробничому середовищі.

Розроблені Яном Сікорою методичні рекомендації з професійної підготовки й діяльності тренерів праці сприятимуть розширенню можливостей підтримуваної зайнятості бенефіціарів, забезпеченню соціальної адаптації осіб з інтелектуальними порушеннями. Позитивної оцінки заслуговують і додатки, які унаочнюють етапи та результати проведеної експериментальної роботи.

Наукові положення і результати дослідження впроваджено в освітній процес Вищої школи бізнесу і наук про здоров'я в Лодзі, Інституту педагогіки Академії спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської у Варшаві, Технологічно-гуманістичного університету імені Казимира Пулацкого в Радомі; Інституту педагогіки Університету імені Марії Кюрі-Склодовської, Люблін.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Матеріали дослідження адекватно структуруються в основному змісті роботи, що складається зі вступу, 6 розділів, висновків, 20 додатків, 26 таблиць, 20 рисунків. Вони свідчать про логічність, повноту, завершеність та ілюстративність дисертаційної роботи.

У першому розділі **«Міждисциплінарний аналіз праці у життєдіяльності людини»** на основі дефінітивного аналізу феномена праці здійснено визначення його сутнісних характеристик як антропологічної категорії та схарактеризовано стан дослідженості цієї проблеми у педагогіці праці й у професійній педагогіці. Автором обґрунтовано важливість праці для осіб з особливими потребами з метою забезпечення соціальної інклюзії та подолання маргіналізації й соціального виключення. Дисертантом доведено, що в сучасному українському і польському науковому дискурсі актуальною є

потреба обґрунтування міждисциплінарних засад підготовки тренера праці для підтримуваної зайнятості.

Теоретичну цінність має окреслення завдань тренера праці, визначення його професійних функцій щодо взаємодії з дорослими особами, які мають легкі інтелектуальні порушення та обґрунтування спектру професійних компетентностей щодо навчання дорослих з інтелектуальними порушеннями.

У другому розділі *«Підтримувана зайнятість як сфера діяльності тренера праці»* дисертантом обґрунтовується сутність поняття «соціальне виключення», подається характеристика особливостей дорослих у контексті ризику соціального виключення і маргіналізації та розкриваються психопедагогічні основи підтримуваної зайнятості осіб з особливими потребами.

Заслуговує на схвалення здійснене Яном Сікорою узагальнення правових аспектів протидії маргіналізації й соціального виключення та визначення конструктивних ідей зарубіжного досвіду підтримуваної зайнятості.

У третьому розділі *«Професійна діяльність тренера праці»* схарактеризовано основні функції й завдання тренера праці в реалізації концепції підтримуваної зайнятості; обґрунтовано педагогічні та організаційні засади діяльності тренера праці, розкрито принципи й компетентнісний профіль його професійної підготовки.

Практичну цінність має виокремлення автором дослідження компетентностей тренера праці (особисті, соціальні, когнітивні й виконавчі), де сутність кожної з визначених компетентностей схарактеризовано відповідно до конкретних професійних вимог до тренера праці. На підтримку заслуговує і розроблений дисертантом профіль компетентностей тренера праці, що визначається такими показниками, як: емоційна зрілість, особиста мотивація, емпатія, готовність до співпраці, етичні установки. Зокрема профіль соціальних компетентностей передбачає врахування таких показників, як: побудова відносин, особиста культура, співпраця; профіль когнітивних компетентностей тренера праці представлено такими показниками, як: аналітичні навички, особистий розвиток, креативність; профіль виконавчих компетентностей тренера праці конкретизовано у таких показниках, як: орієнтація на людину і мету, навички спілкування, організація роботи, маркетингові навички, послідовність у діях, організація роботи.

Поділяємо позицію дисертанта у тому, що важливим завданням є підготовка тренерів праці для підтримуваної зайнятості, яка у сучасній практиці здебільшого здійснюється шляхом навчання в системі неформальної освіти (*англ. non-formal education*) у вигляді курсів з різними обсягами матеріалу.

Цікавим у цьому контексті є спосіб вирішення означених проблем в окремих європейських країнах, як зазначає дослідник. Здійснений автором дослідження аналіз практичного досвіду в цій сфері вказує на різноманітність рішень і відсутність уніфікованої системи професійної підготовки тренерів праці.

У четвертому розділі *«Дорослі з особливими потребами як об'єкт опіки тренера праці»* проаналізовано статусні характеристики дорослих з особливими потребами у сучасному соціальному середовищі; схарактеризовано законодавчі та нормативно-правові положення щодо врегулювання їх професійної діяльності; розкрито сутність комунікативних компетентностей осіб з інтелектуальними порушеннями; представлено правові основи працевлаштування осіб з інтелектуальними порушеннями на ринку праці.

Вважаємо слушним виокремлення Я.Сікорою принципів, які покладені в основу формування комунікативних умінь: вбудовування нової мовної структури у вже відомі структури; акцентування на висловлюваннях, які виходять поза необхідні за даних обставин рамки; надання відповідного зворотного зв'язку; створення умов для розвитку мовної експресії. Поділяємо думку автора про те, що важливим питанням у моделюванні процесу комунікації з особою з легким порушенням інтелектуального розвитку є оцінювання її компетентності у цій сфері.

У п'ятому розділі *«Аналіз стану середовища праці тренера праці»* висвітлено методику організації експериментальної роботи; розкрито особливості пристосування виробничого середовища осіб з легкими інтелектуальними порушеннями; схарактеризовано комунікаційні маршрути для осіб з інтелектуальними порушеннями у виробничому середовищі; узагальнено результати фокус-дослідження проблеми працевлаштування дорослих з особливими потребами.

На підтримку заслуговує розроблена дисертантом модель, що представляє способи пристосування виробничого середовища до потреб працівників з особливими потребами. Автор запропонував в якості універсального інструмента, що сприяє виявленню конкретних проблем, - контрольні списки, які є тематичними й стосуються оцінювання пристосування виробничого середовища до потреб працівників з легким порушеннями інтелекту.

У шостому розділі *«Методичні рекомендації щодо професійної підготовки і діяльності тренерів праці для підтримуваної зайнятості»* викладено основні вимоги до адаптації виробничого середовища до потреб працівників з легкими інтелектуальними порушеннями; обґрунтовано зміст професійно-педагогічної підготовки тренерів праці до роботи з такими

працівниками; розкрито методичні аспекти підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості; схарактеризовано можливості використання результатів дослідження у професійно-педагогічній підготовці тренерів праці в сучасних умовах.

Цінними і такими, що мають практичне значення є розроблені Яном Сікорою рекомендації (пп. 6.2–6.5.) щодо підготовки тренерів праці до виконання завдань, які випливають із концепції підтримуваної зайнятості. Автор систематизував зміст професійної підготовки тренерів праці до потреб людей з особливими потребами, визначив системні умови, методичні принципи цього процесу і окреслив можливості застосування результатів дослідження на практиці.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Матеріали дослідження, висновки та рекомендації містять обґрунтування теоретичних основ проблеми підтримуваної зайнятості осіб з інтелектуальними порушеннями тренерами праці та потребу удосконалення цілеспрямованої підготовки цієї категорії осіб з метою ефективного виконання професійних функцій з урахуванням сучасних тенденцій розвитку Польщі: спрямованість на подолання соціальної маргіналізації, нівелювання соціального виключення осіб з легкими інтелектуальними порушеннями, утвердження пріоритетів людської гідності, соціальної рівності, зникнення соціальної дискримінації. Методичні рекомендації щодо професійної підготовки і діяльності тренерів праці, слугуватимуть стабілізації професійної позиції тренерів і підвищенню ефективності їхньої діяльності на благо осіб, що перебувають під загрозою маргіналізації і соціальної ізоляції. Дослідження має прогностичний потенціал, зумовлений можливістю здійснення на його основі подальших наукових розвідок реалізації концепції підтримуваної зайнятості інших категорій працівників, зокрема жінок і неповнолітніх; обґрунтування дидактичних умов використання досвіду підтримуваної зайнятості у державній службі зайнятості населення та інших структурах.

Повнота представлення результатів в опублікованих працях. Аналіз публікацій Яна Сікори засвідчив їхню відповідність вимогам до оприлюднення результатів докторських дисертацій. Зокрема, результати дослідження представлено у 38 одноосібних публікаціях, серед яких: 4 монографії (польською і українською мовами); 12 статей у наукових фахових виданнях України; 13 статей у зарубіжних періодичних наукових виданнях; 9 публікацій у збірниках наукових праць, матеріалів всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Високо оцінюючи результати дослідження, здійсненого Яном Сікорою, вважаємо за доцільне висловити окремі положення та побажання, які потребують певних уточнень та пояснень:

1. У вступі дисертаційного дослідження дисертантом сформульовано його науковий апарат. Оскільки предметом дослідження є теоретичні і методичні засади підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості осіб з легкими інтелектуальними порушеннями в Польщі, то бажано було б обґрунтувати психолого-педагогічний профіль (портрет) тренера праці. Це було б важливо також і для вирішення проблеми з упорядкування професійного статусу тренера праці, враховуючи те, що ця професія не включена у державний класифікатор.

2. У тексті дисертаційного дослідження належна увага приділена обґрунтуванню його методологічних основ. Однак, у цьому контексті, необхідно було б назвати які саме соціологічні, психологічні, педагогічні, економічні, юридичні теорії і концепції використані у дослідницькому процесі, а не аналізувати методологічні підходи які є основою концепції дослідження.

3. У п.4.3. подається характеристика законодавчих і нормативно-правових положень щодо врегулювання професійної діяльності дорослих з особливими потребами. Варто було б доповнити розгляд цього питання інформацією про те, хто у Польщі здійснює моніторинг готовності осіб з особливими потребами до праці?

4. У п.6.3., під час аналізу системних умов підготовки тренерів праці до професійної діяльності, доцільно було би вказати хто у Польщі координує добір, підготовку і роботу тренера праці?

5. Важливим питанням здійснення професійної підготовки є оцінювання рівня її якості. З огляду на це варто було б зазначити, чи існують критерії оцінки рівнів підготовленості тренерів праці до підтримуваної зайнятості осіб з легкими порушеннями інтелектуального розвитку.

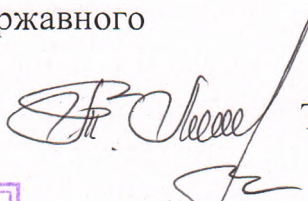
Водночас зазначимо, що вказані побажання мають рекомендаційний характер і не знижують високої оцінки дослідження Яна Сікори.

Загальний висновок. На основі аналізу дисертації, відзначаємо актуальність здійсненого дослідження, належну обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій і робимо висновок, що дисертаційна робота **«Теоретичні і практичні основи підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості в Польщі»** є самостійною завершеною науковою працею, яка за своїм змістом, новизною і практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження

наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.2013 № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 13.12.2015 р.), а її автор – **Сікора Ян** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та корекційної освіти Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Т.О. Логвиненко

